

NOVICA

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v sredo 26. aprila 1854. **List 33.**

CEŠARSKA PESEM.

Po znanem napevu Hajden-ovem.

Z lastnoročnim pismom Njih c. k. apost. veličastva od 27. marca poterjena.

(Poslovenjena po L. J.)

Bog Cesarja, Bog cesarstvo
Nam obvari, nam ohran'!
S škitom vere naj vladarstvo
Vodi moder in močan!
Stojmo krog Njegov'ga trona,
Moč sovražna naj beži:
Habsburg in njegova krona
Z Austrijo naj v vék živi!

Vsak za dólžnost in pravico
Vérno in pošteno stoj,
In, če treba je, desnico
Serčno vsak povzdigni v boj!
Naše vojske za vladarja
Slavnih vencov pomnimo:
Kri, blagó za dom, Cesarja,
Kri, blagó mi vsi damò!

Kar prid zdela državnika,
Vari vojna mu serčnost;
Duh veselo naj se lika,
Cvète um in učenost!
Bog daruj cesarstvu slavo
Blagoslov nad njim naj bo:
Tvoje solnce mir in spravo,
Lij nad srečno Austrijo!

V eno misel se sklenimo,
Ker v edinosti je moč;
Tež in sil se ne bojimo,
Ako zdražba serc ne loč'.
Brata z bratom véz edina,
K en'mu cilu naj peljá:
Živi Cesar! domovina!
Vse nadživí Austrija!

Pristavek z ozirom na poroko Nj. c. k. apost. veličastva k poterjeni cesarski pesmi:

In s Cesarjem Cesarica
En'ga duha in kervi,
Blagomila zaročnica
Vlade slavni vene delí!
Kar kolj sreča se obéta,
Jima Bog obilno daj:
Živi Franc! Elizabeta!
Celi Habsburg živi naj!

Imenitnost apna za kmetijstvo.

Velika škoda za kmetijstvo je, da moč apna gospodarji še tako malo poznajo, in da je apno le bolj zidarjem kakor kmetovavcem znano. Apno ima na nekterih zemljah in za nekatere sadeže toliko rodovitnosti v sebi, da je potreba od njega našim umnim gospodarjem kaj več povedati, ker smo prepričani, da nam bo marsikteri zato hvaležen.

Preden jim pa lastnosti in dobroto apna bolj na drobno razložimo, jim hočemo kratko povestico povedati, ki smo jo brali v nekih starih bukvah od leta 1799, v katerih gosp. Beker pripoveduje, kako v okolici Tarandski na Nemškem kmetje že blizo 70 let, kar so najdlji veliko apnenika v tistem kraju, z živim apnom gnojé polje svoje. „Da so naši kmetovavci“ — beremo v omenjenih bukvah — „najdlji cele sklade apnenika, se je razlil pravi blagoslov božji čez njive njih. Nekdaj je v okolici ti, zlasti na bolj goratih krajih, žito kaj revno bilo; kar pa njive gnojé z apnom, rase veselo in rodí obilo, da je kaj. Apnence žgó neprenehoma apno, in vendar ga nikdar nič ne ostaja, — tako se tergajo

kmetje za-nj. V nekterih krajih je scer pregovor, da z apnom gnojiti naredí premožne očete pa uboge otroke, in res je, da za vsako zemljo ni apno koristno. Al v naših krajih, kjer imamo debelo ilovco, še nikjer nismo kakšne škode po apnu zapazili, čeravno že gnojimo ž njim veliko veliko let. Za nas je apnenik zares zlat rudnik“.

V vsih kmetijskih rečéh razsodijo skušnje naj več. Skušati pa se v tacih zadevah mora na več strani in povsod umno in natanko, in skušnje se morajo enkrat ponavljati, ker vreme ni vsako leto enako. Vse druge skušnje ne veljajo nič in le motijo in zmešnjave delajo, da nazadnje gospodar ne vé: komu bi verjel.

Na Saksonskem se je leta 1848 oglasilo 26 kmetijskih družb, ki so bile vprašane za razodetje v njih krajih napravljanih skušinj, ktere so bile naznanjene v ondašnjem kmetijskem časniku. Niso bile vse v vsem enoglasne; vse pa so terdile to-le:

1. apno je na težki, debeli ilovnatí zemlji neizrečeno dobro; za lahko zemljo ni, ker na taki malo zdá ali celò nič;

2. posebno dobro je apno za take zemljiša, v katerih je dosto gnojca ali korenin in družih ostanjkov od poprejšnih sadežev; zato je posebno dobro na preoranih celinah ali ledinah, senožetih ali deteljših itd.;

3. naj več izdā pri ogeršici, detelji, grahu, grahori, bobu in krompirju; vendar tekne tudi žitom.

4. na oral (joh) poljá se ga po lastnosti bolj ali manj debele zemlje potrebuje od 36 do 80 centov, kateri zaležejo potem za 6 do 9 let;

5. prevečkrat z apnom gnojiti ni dobro, ker se rodovitnost zemljiša po preobilnem apnu zmanjša, sosebnost, če se z živinskim gnojem premalo gnoji in se kmetovavec le na apno zanaša;

6. apno naravnost z živinskim gnojem mešati, ni dobro;

7. tudi ni prav apna štipati po njivi ob deževnem vremenu, ali ga pustiti po njivi predolgo raztrošenega ležati in ga ne kmalo podorati;

8. kolikor bolj globoko in dobro preorje kmetovavec njivo svojo in kolikor bolje jo gnoji z dobrim živinskim gnojem, toliko manj je treba njivo apnovati. Ni tedaj prav, če kmetovavec zmirajeno mero apna na svoje njive deva. Apno je v primeri z živinskim gnojem za njive to, kar je vino ali žganje v primeri z mesom za moč človeka; z vinom se scer človek začasno okrepeča, stanovitne in delj časa terpeče moči pa mu ne dá, — in odtod izvira pregovor kmetovavcov, da apno „naredí premožne stariše pa uboge otroke“, to je, hipoma si veliko pridela na njivi, ki je z apnom pognojena, čez leta pa oslabí, ako se ne gnoji tudi z drugim gnojem, ki ji bolj stanovitno moč daje.

Tudi s soljo ali s poprom se dá dobro primerjati. Kakor sol ali poper spodbada želodec, da mu jedila bolje teknejo, — tako spodbada tudi apno, če pride na pravo zemljo, da so zemljiša rodovitniši. Al želodec ne bo s samo soljo ali s samim poprom zadovoljen, če bi le soli in popra dobival, in družih jedil ne. Z drugimi jedili pa skupej tekne sol ali poper, kakor tudi kozarček vina človeškemu želodcu kaj dobro. Ravno tako apno ne more brez družega gnoja polju stanovitne rodovitnosti dati. (Dalje sledi.)

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Potres.

Na zemlji se primerjajo dvojni potresi.

Eni izhajajo iz sile podzemeljskega ognja in iz bljuvanja gorečih hribov. Ti se čutijo le v majhni daljini, in le takrat, ko taki hribi že razsajajo, ali preden razsajati začnejo. Kakor hitro tiste snove, ki ogenj napravljajo, vreti začnejo in se vnemajo, išče ogenj na vsih krajih si napraviti oddušek. Če nikjer naravnega izhoda ne najde, vzdigne tla in si sam siloma izhod napravi. Taki potresi pa se razširijo le po majhni okrajni nekoliko milj, in omajajo zemljo le tako, kakor jo na primer sožgani smodnik več milj okrog precej močno strese.

So pa tudi še drugačni potresi, ki se v vsem očitno od poprejšnjih razločijo. So to taki potresi, ki se sila dalje občutijo in velike dežele omajajo, brez da bi se pri tem kakošen goreč hrib, ali kakošen drug predor prikazal. Bili so potresi, ki so ob enem Angležko, Francozko in Nemško omajali. Potresi te verste se čutijo vselej veliko dalje na dolgost kakor na širokost, in majajo dežele z večjo ali z manjšo silo na raznih krajih,

in skoraj vselej jih spremlja gluh šum, kakoršnjega dela težak voz, ako hitro teče.

Da se uzroki takih potresov nekoliko spoznajo, hočemo sledeče opomniti. Vse snove, ki se lahko vnamejo, napravljajo kakor zažgani smodnik veliko veliko gazov ali posebnih zrakov. Tak gaz, ki ga ogenj napravlja, je tako tenek ali raztegnjen, da sila grozno moč zadobi, če je dolgo v globini zemlje zapert in stisnjen. Če se tedaj v veliki globočini kakošnih sto ali dvě sto sežnjeve žveplene in druge gorljive snove s pomočjo zraka vnemati začnejo, si morajo tu in tam odduška iskati, in če ga ne najdejo, napravijo sila hude potrese.

Strah, ki take potrese spremlja, se ne dá z besedami dopovedati. Vzamite vse zmešnjave, ki se včasih na zemlji godé; — nobena ni tako strašna, nobena ne vžuga vsih ovér človeških, nobena ni tako občno pogubljiva kakor potres. Če ogenj še tako grozno razsaja in pokončuje, kar plamen doseže, se dá vendar še kakošna stvar rešiti. Ko reke iz svojih bregov stopajo in cele dežele zalivajo, se je moč vendar še nekako rešiti, če človek na hribe beží ali se v zgornje podstropja vmačuje. Tudi se dajo zoper silo valov jezi napraviti. Pri potresih pa je oboje deloma nemogoče, deloma pa zastoj. Skoraj vsaki nesreči se dá uiti. Strela ni še nikdar celih dežel in mest požgala. Kuga pripravi lahko cele mesta ob njih prebivavce, popolnoma razdjati pa jih ne more. Nesreča potresov pa se razširi s silo, ki ji ni zoperstati — čez cele dežele in mesta, in pogubi cele ljudstva in kraljestva, in dostikrat ne pustí nar manjšega sleda njih poprejšnje podobe — vse pade v brezdno, kjer se je zemlja odperla.

Vendar je vsegamogočni Stvarnik tudi dobrotljiv v strašnem veličanstvu. Tudi takrat dela gospod modro s svojimi stvarmi, ko svoje sodbe na zemlji speljuje, in cele dežele v serdu svoje gorečnosti razdeva. Al meniš, da tebe pogubiti, potrese pošilja? Al moreš misliti — ti, ki te že pih zraka podere, da mu je treba, vse življe obuditi in vse moči narave napeti, da bi tebe pogubil? Nikakor! spoznaj tudi pri ti osodi vikše namene. Celò s potresi išče gospod vesoljnost ohraniti. Naj le tu in tam vasi, mesta in dežele v podertine razpadejo, — naj le tisuč in tisuč stvari pod zlo pride, — kaj je deset tisuč dežel in sto tisuč stvari proti vesoljnosti sveta, proti neskončni množini bitij, ki v celi stvarnikovi deržavi stanujejo? Daj se iz tega prepričati, da vsega, kar je strašnega v naravi in vsih dozdevnih nesreč in nepopolnost sveta, da vsega tega, pravim, je v ohranjenju vesoljnosti treba.

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Tretji članek.

(Dalje.)

Noreja je tedaj po teh primerah boginja Živa, — ali v kateri zadevi?

Prej, kakor jo razložimo, moramo nekoliko o indiški kosmogonii govoriti. Že Strabon je poznal nauk Brahmanov, da je voda praživelj (pervina ¹⁾). Tako tudi nam pravi Jones ²⁾, da vsi indiški modroslovci vodo imajo za izvirni živelj in prvo delo stvarjenja. Jones navaja besede Menutove o stvarjenju sveta takole: „Svet, pravi Menu, je bil tēmen, brez reda, vse v globokem spanji, dokler ni samostalni Bog pet življev in drugih krasnih stvari stvaril in tēmo razpodil. Po tem je hotel razne stvarjenja po izteku svoje lastne slave nastati dati, zato je najprvo ustvaril vodo, in ji je dal moč gibanja. Po ti moči je postalo zlato jajce, katero se sveti kakor jezero solnc, v tem je bil Brama samostalni veliki oče

¹⁾ Strabon XV. — ²⁾ Asiatische Unters. I. 197.

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v saboto 29. aprila 1854.

List 34.

Imenitnost apna za kmetijstvo.

(Dalje.)

Apno — to je, živo ali žgano apno — je velika dobrota za kmetijstvo. To je tako gotovo, kakor amen v očenašu. In vendar ga ta hvali, uni pa graja, — kako to? zakaj so si skušnje nasproti?

Ta zastavica se dá prav lahko uganiti. Kakor ni vsak gnoj za vsako zemljo, tako tudi je z apnom. Kdor ne pozna lastnosti apna, — kdor misli, da apno mora na vsaki zemlji dobro storiti, tak je ne bo z apnom nikoli prav zadel, in če jo prav zadene, se je mu le primirilo po sreči. V vsih kmetijskih rečeh je uma in prevdarka potreba, da se vsaka reč prav opravi, scer naj boljša reč pride ob dobroime, in namesto da bi se hvalila, se zaničuje, pa le po krivem.

Da se tedaj lastnosti živega apna do dobrega spoznajo, in da naši kmetovavci zvejo: kdaj in kako je apno koristno, jim hočemo to reč natanko razložiti.

1. Živo, žgano apno je v vodi raztopljivo, nežgano pa se celó malo dá raztopiti v nji. 5 funtov (5 liber) vode zamore scer le en kvintelj apna popolnoma raztopiti, to je, se ž njim nasititi, — al ta mervica je že zadosti, da se rastline, katerim le zlo zlo stanjšane rudniške stvari teknejo ali hasnejo, previdijo s tisto merico apna, katero v sebi prekuhati zamorejo, ako je stanjšana z vodo. Ker v ti meri z vodo nasiteno apno lahko na vse strani zemljo prešine, tedaj zamore tako apno celo svojo moč po zemljišu hitreje razširjati, kakor pa vsaka druga sorta nežganega apna, kakor sta, postavim, lapor ali kreda, ki se še le raztopiti dasta po gnojcu (Humus) in po ogelno-kislini, ki pride na dan, kadar gnojec razpade.

V 100 funtih čistega apnika (Kalkstein) je 56 funtov apna in 44 funtov ogelno-kislino. Kadar apno žgemo, izženemo ogelno-kislino iz apnika, in kakor hitro apno ob ogelno-kislino pride, ki ga je mečila in mu vso ojstrost jemala, postane apno ojstro, razjedljivo, tako rekoč, nova huda stvar. Čisti apnik te ne bo nikdar opekel, ker ogelno-kislina njegovo ojstrost zvezano derži in mu še poverh tega tudi il, pesek, železo in druge primešane reči razjedljivost tolažijo. Kadar pa je apno žgano bilo, je po ognju zbežala mila ogelno-kislina, in apno je sedaj toliko ojstreje in bolj razjedljivo, kolikor bolj je samo na sebi, prosto družih, gori imenovanih primešanc (ila, peska itd.), katerih ogenj pregnati ne more. Iz tega se tudi lahko vidi, da ni vsak apnik za apno enako dober.

2. Živo ali žgano apno je po svoji natori enak potašlju ali pepelu. Vse te stvari pa imajo silno poželenje se sprijemati s kislimi stvarmi ali s kisljinami. Kodar koli zadenejo na kislino, se berž združijo in zedinijo ž njo, in iz tega edinstva postane čisto nova stvar, ki ni več kislina, pa tudi

lugasta stvar ne, ampak je nova sol, ki ne cika več na nobeno poprejšno stvar. Da bode to vsakemu popolnoma jasno, vzemimo kos krede in primerno mero hudičevega olja (žepene kisline); kaj ne, da hudičevo olje je razjedljivo, kamor kane kapljica? Vlómo pa hudičevega olja v primeri na kreda, — zašumela bo ogelnokislina iz nje, in ostala nam bo v skledici rujavkasta raztoplina, katero smemo v roko vzeti in nas ne speče več — to je: gips, ki se je naredil iz apna krede in ž njim sprijetega hudičevega olja.

Ko smo tedaj iz tega lastnost živega apna spoznali, da grabi po kislinah in jih v-se jemlje, pojmo na polje.

Dobra zemlja ne smé kisliti biti. Kjer je kislota zemlja, rastejo kisle rastline, ali če niso kisle, so saj manj vredne od družih. Res je scer, da nekoliko kislote se dela z gnojem v vsaki zemlji, ali ž njim se razvezuje iz gnoja tudi amonjak (tista stvar, zavolj ktere gnoj svoj smrad ima), in ta amonjak se združuje s kisljinami in jih krotí. Ker pa tega amonjaka s premalo gnojem premalo na njivo pride, ali če je zemlja sama po sebi pre-kislota, kakor na močirnih zemljiših itd., tam je treba krotiti kisline z lugastimi stvarmi, tedaj je apno na tacihi zemljiših neprecenljiva dobrota, ker apno popiva kisline in je dober kup.

Kmetovavci! ali ni veliko vredno, dato vémo? Zdaj že poznamo eno dobro lastnost apna.

(Dalje sledí.)

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Okrogla podoba zemlje.

Med zapopadki, ki jih ljudje o podobi zemlje imajo, je menda tisti naj navadniši, po katerem si zemljo ko veliko, okroglo, plošnjato planjavo mislijo, tako namreč, da ljudje le na nje zgornji plati po koncu okrog hodijo in živé.

Al ko bi bila zemlja plošnjata ravnina, kakor se zastran svojega velicega obsežja človeškemu očesu zdí, bi morala ta planjava vendar kje kraj in konec imeti: in ne bilo bi mogoče, da bi, ko se kakošnemu kraju bližamo, verhe hribov in stolpov prej vidili, ko njih spodnje dele zagledamo. Zemlja je tedaj krogla, ki pa ni popolnoma okrogla, ker je v vravnovarju nekoliko zvišena, na obéh tečajih pa, kakor, na primer, pomeranča, nekoliko vderta. Al ta razloček znese komaj 10 nemških milj, in se pri tako grozoviti krogli, ki na okrog 5400, na debelost pa 1720 nemških milj meri, skoraj še ne pozná.

Da je zemlja kroglolične podobe, pričuje za gotovo nje senca, ki ob luninem mraknjenju luno zagerne in ki je v svojem obsežju okrogla. — Ako bi ne bila okrogla, kako bi mogoče bilo, z barkami okoli nje priti? In kako bi moglo sonce z luno in zvezdami ljudém, ki prebivajo

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v sredo 3. maja 1854. **List 35.**

Opomin kmetovavcem!

Pod tim nadpisom stoji v nemškem časniku štajarske kmetijske družbe od 27. aprila dobrovoljen svet gosp. dr. Hlubeka: kaj naj bi se počelo na taci njivah, kjer letos ozimina ali jarina slabo letino obeta. Ker je zares ta svet beseda o pravem času za vse take kraje, kjer je neugodno vreme že pozimi ali to spomlad žitom škodovalo, ga podamo tudi našim kmetovavcem. Takole se glasi:

„Po več krajih je zima jesenski setvi škodovala, zlasti na težki zemlji. Sneg, ki je padel 20. sušca, in dež, ki je šel 1. aprila, sta pa ozimino spet tako oživila, da so kmetovavci zamogli ž njo dosti zadovoljni biti, posebno s pšenico. Ali silna suša, ki je potem neprenehoma trpela do 23. aprila, in zraven pa večkrat burja, ste zadrževale ozimino in jarino, zlasti ječmen in reč tako, da so te žita zmirom redkeje prihajale, in se je tam pa tam bati, da reč in ječmen še srednjega pridelka ne bota dala.“

„Ker je še čas turšico (koruze) in proso sejati: naj kmetovavci take njive, kjer jim žito slabo kaže, preorjejo in s koruzo in prosom obsejejo. Kakor je zemlja bolj ali manj močna ali kakor ima kdo več ali manj gnoja, po tem naj seje koruzo ali pa proso. Proso se zna 14 dni ali 3 tedne pozneje sejati kakor koruza; zato znamo žito, zlasti reč, ktero mislimo podorati in namesto nje proso sejati, za toliko časa delj na njivi pustiti, da se bolj obrase; potem jo pokosimo, s slamo v rezanco zrežimo in za klajo porabimo.“

„Kakor je dosihmal vreme bilo, se nam je tudi bati, da bi se senožeti slabo ne obrasle in da bi nam klaje ne manjkalo. Naj bi, to nadlogo odverniti, kmetovavci sejali turšico za živinsko klajo. Ni je rastline na svetu, ki bi obilniši klaje dala kakor turšica, in le čuditi se je, da naši kmetovavci tega blagoslova božjega se ne obračajo tako, kakor zasluži! Mnogokrat ponavljane skušnje so me do dobrega prepričale, da se dá turšica za klajo celó dvakrat na ravno tisto njivo v enem letu sejati. Pervikrat sem jo sejal 1. rožnika (junia), drugikrat pa 28. malega serpana (julia), obojno pa pokositi dal, ko je začela metljice delati. In iz teh skušinj sem za gotovo zvedil, da turšica zamore v 134 dnéh ali v 4 mescih in pol na 1 oralu dati 1521 centov sirove (frišne) ali 320 centov suhe klaje. Al ni čuda obilen pridelk? Al je ktera rastlina na svetu, ki se zamore primerjati za klajo s turšično slamo? Nobena!“

„Mi, ki smo kmetovavci, smo zato na svetu, da silimo zemljo k rodovitnosti in da pridelujemo hrano ljudem in živini. Tega imenitnega poklica pa ne moremo spolniti, ako le jamramo in tožimo po babje, — nam se spodobi delati možato. Če vidimo, da nam neugodno vreme podira up, ne smemo golih njiv pušati kakoršne so, ampak, dokler je

čas, moramo sejati berž kaj družega, da nadomestimo prvo zgubo. Koruze pa se naj bolj lotimo, ker koruza je kraljica vsih sadežev, — med krompir sadimo koruzo in bob: in Bog bo blagoslovil našo pridnost.“

„Zdaj pa še eno besedo v čast tiste štajarske mašine *), s ktero se žito seje. Idite dragi kmetovavci, gledat polje gospoda Hoepfner-a v Grottenhof-u, gospoda Walter-a na Oberranzmajerjevem posestvu, gospoda Rochel-a v Kleingengen-u. Čudili se bote viditi veselo rast žita na teh njivah, na katerih je bilo vse z mašino sejano; ni pozeblo in tudi suša ga ni vzela. In vse to je storila prosta naša mašinita, ktero je že morebiti marsikdo zasmehoval, ako ga njegov oče niso učili, da se žito veliko veliko bolje seje z mašino, kakor z roko.“

Imenitnost apna za kmetijstvo.

(Dalje.)

Kakor lug v perilu razjede tudi živo apno kožo rok, in če bi jih delj časa v apnu ali v lugu imeli, bi jih razjedla. Ravno takošno moč pa ima apno tudi do družih živalskih in rastlinskih stvari, česar se je že marsikter kmetovavec z nevoljo prepričal, če je apno ali delj časa tudi gips v žakljih imel, — kakor cunje, so šli žaklji saksebi.

Na enako vižo razdeluje apno tudi na polji korenine, listje, slamo in druge stvari, ako ga potreseš po njivi. Apno tedaj, zlasti v težki debeli zemlji, ktere zrak ne more lahko prešiniti, spodbada vse gnojne stvari na njivah, da začno hitreje in do dobrega razpadati, trohneti in gnjiti. Pri gnjenju rastlinskih stvari pa se ločita ogelna kislina in amonjak od njih, od kterih je znano, da sta tisti imenitni živež, kterega koreninice iz zemlje serkajo, da žita in drugi sadeži veselo rastejo.

Po tem takem bi kdo utegnil misliti, da je apno tak gnoj, kakor je živinski gnoj in vsak drug gnoj. Al to pa ni. Med tem, kar navadno gnoj imenujem, in pa med apnom je ta velik razloček, da živinski gnoj in druge rastlinske ali živalske stvari, ki jih navadno med gnoj štejemo, imajo gnojivno moč same v sebi, — apno pa samo po sebi nima gnojivne moči, ampak gospodari s tujim blagom, ki ga na njivi najde, namreč s parstjo in kar v parsti najde. Te stvari pa, ki jih najde na njivi, napade s svojo razjedljivostjo, jih razdene in razkroji, da postajajo hitreje gnoj in so hitreje živež rastlinam. Iz tega tedaj vsak lahko zapopade, da, ko drug gnoj njivam zares gnojivno moč daje, jo nam apno prav za prav jemlje, zato je resničen pregovor: da apno bogatega gospodarja, otroke njegove pa uboge dela.

*) Priporočali smo hvalovredno žitno sejavnico (Šerdinsko) v 78. listu „Novic“ leta 1852, kamor častite bravece zavername; mašina ta se vidi tudi na družtvinem vertu na Poljanah. Vred.

Zdaj bo tudi vsakemu umnemu kmetovavcu očitno, da apno ni gnoj vselej in za vsako zemljo dober, in da je gotova resnica, ako ga ta hvali na vso moč, uni zametuje in graja. Vsaka reč se mora na tanko poznati, da ne mahamo le po eni strani!

Razun na težki in leni zemlji, ki nima nič pravega življenja v sebi, bo apno zavolj svoje razjedljivosti na vsaki zemlji kaj dobro storilo, ktera ima dosti rastlinskih ostanjkov v sebi, namreč korenin, listja ali družega gnoja, — zato ima na novinah in celinah iz gojzda, spašnika ali senožeti v njive preoranih, in na zemljiših, kjer je šota (Torf), in na močirjih, če so poprej posušeni bili, kaj veliko moč. Če hočemo narediti, da nam kaka mlada rastlina prav hitro na kviško gré, pognojimo jo z živinskim gnojem in potrosimo ta gnoj z apnom: vidili bomo tako rekoč rastlino rasti; tako hitro bo šla na kviško. (Dalje sledi.)

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Telesne prednosti živali.

Pri natanjnejšim ogledovanju živalskega telesa najdemo razne prednosti in ročnosti, ki jih pogrešamo na svojem telesu. Ne dá se tajiti, da je telo žival veliko trdnjše, krepkejše in obstojniše. Mnoge živali so v stanu, kakor hitro na svet pridejo, se vsih svojih udov poslužiti, si hrane iskati in po nagonih ravnati, ki jih je Stvarnik v njih duše vtisnil. Strašnim boleznim, ki človeško naravo tako pogostoma razdevajo, niso podvržene. In kako ročne so v svojem gibanju in v rabi svojih počutkov! Kako tenek ali oster je njih voh, kako biester njih vid, kako urno njih gibanje — naj že letajo ali tekajo! In če še veličansko, sila umetno zrast nekterih živali prevdarimo, se pokaže, da smo gledé svojega telesa malo pred živalmi, in da nas živali v marsikakšnem obziru še presežejo.

Bili so ljudje, ki so tožili zoper to zmožnost živalsko. Menili so, da imajo uzrok nezadovoljni biti, dá jim ni Bog hitrosti ptičev, moči konj, preširljivega voha psov, bistrega vida orlov in gibčnosti jelenov dodelil. Al taki ljudje so le po nespameti in nevednosti nezadovoljni. Ko bi vrednost razumne človeške duše prav ceniti vedili, bi svoje prednosti pred vsimi sposobnostmi živali lahko spoznali. Zakaj je dal Stvarnik brezumnim živalim nekatere posebne telesne lastnosti? Zakaj jim je dal take znamenite krepke ude in počutke in tako izverstno urnost v gibanju njih telesa? Zakaj je vsadil v njih duše tako čudovit nagib po živežu? — Iz nobenega družega uzroka ne, ko da bi jim pomanjkanje razuma in družih dušnih sposobnost, ki jih je nam dodelil, nekoliko namestil. Mi se po svojem razumu mnogih bolečin lahko obvarjemo, se mnogih nevarnost lahko ognemo, mnoge bolezni in slabosti svojega telesa lahko odvernemo ali saj zlajšamo, če se zdravičnih vodil deržimo in zdravičnih pomočkov poslužimo. Po svojem razumu uživamo lahko brezštevilne vgodnosti, in prijazna druževnost nam pomaga naše blagostanje mnogoverstno pospešiti. — Živali so brez vsih teh sposobnost, ker neprecenljive dobrote razuma nimajo. Stvarnik bi bil tedaj s to nižjo versto svojih stvari neusmiljeno ravnal, ko bi jim ne bil za toliko zgubo nekakšnega odškodovanja podelil. Zato je bil v razdelitvi nekterih telesnih prednost nekako darljiviši do žival, ko do ljudi. Dal jim je njih raznim potrebam primerne podobe, naprave in počutke. Dal jim je nekakšne nagone in ročnosti v gibanje, v brambo, v prerejo in za tisuč potreb njih življenja, ka-

koršnih mi nimamo, ki jih pa tudi lahko pogrešamo, ker smo namest njih še veliko važniše prednosti prejeli.

Občuduj, dragi moj, tudi v tem modro in dobrotljivo previdnost božjo za ljudi.

Zgodovinske pisma.

Pervo pismo.

V imenu „Krajna“, po latinski „Carnia“.

Ob Kristusovih časih je od Nadeže do Save segala Krajna ali Karnia. Iz popisovanja noriških granic se vidi, da je Krajna segala od Italije proti iztoku čez en kos Furlanskega, čez Goriško, čez Vipavo, čez verhniske, poljanske, iderske, žerovske in tolminske hribe in čez Juljovco, notri do Save. V nje jugu je bila teržaška okolica, gore Rebernica, Nanos, pustojnski in planinski hribi. Pivka in Pustojna pa ste že na japuškem svetu. V severji so bile krajnske planine Krajnica (latinski „Alpes Carnicae“), kar je bilo dalje, je bil že Norik. Eginhard spričuje, da je bila Krajna med Sočo in Savo. On jo torej proti zapadu nekoliko ožje dela, kot se kaže, če stanovanja Krajnov (Karnov) in nekdanjih italških mejnikov premislimo. Ob krajnskih gorah v severji so Krajni s svojo Krajno nad današnje Veneško segali. Vsi Venedi ali Vindi, kar jih je v Krajni v Noriku, v Japudii in v Istrii stanovalo, so se zvali Krajni, pa po krajih so imeli zraven še semtertje različne imena, le v Krajni so bili κατ'εξοχην Krajni ali Krajnci. Zato je tudi Pavel Diakon, ko se je bilo že pozabilo, da so se Venedi, kateri so bili že ob njegovih časih Slovenci imenovani, iz Veneškega v Krajno in v tod okoljne dežele naselili, rekel: „Carniola Sclavorum patria“, to je, Krajnsko domovina Slovincov (L. LII.); pa saj je bila Krajna tudi res domovina Slovincov, če tudi ne tistih, ki so bili najpred v Evropi.

Od kod je torej ime te dežele? Če iz Veneškega ali od Ogleja sém prideš, zagledaš gore, ki ti kažejo kraj ali okraj, to je, konec, mejo ali obrob ravnega sveta. Naši spredniki pa so se bili tako resnično iz Veneškega proti temu okraju naselili, kakor resnično so bili Venedi ali Vindi imenovani. Se vé da so tudi te gore in ta svoj novi dom po kraji ali okraji imenovali. Kraj ima pa pri nas Slovincih mnogoteri pomen. Tako pravimo: 1. Kraj morja, kraj suhega, v kraj beži, da te ne povozimo, tebe še ne bode kraj, dokler imaš toliko zalog; — tū nam kraj pomeni toliko kot konec, rob, obrob, stran (po nemški: das Ende, der Rand, die Seite). 2. Pa tudi pravimo: to je lep kraj, to mesto leži v lepem kraji, v našem kraji je taka navada; — tū nam kraj pomeni deželo, okolico (po nemški: der Ort, die Gegend).

Od „kraj“ v prvem pomenu, če se ne motim, so imena Krajna (Carnia), Krajni ali Krajnci (Carni) in Kraj, Okraj (Oera) ime gore. Dežela Krajna je bila pri kraji Italije ali Veneškega, pod krajem ali okrajem visocih planin. En oddelk teh planin, to je tisti, kjer je cerkev svetega Duha nad Podkrajem, se še dandanašnji zove Kraj. Latinsko ime Oera tudi ni družega kot po latinski izrečeno ime Kraj ali Okraj. Ker se vse to pogorje s svojim kernom Krajem ali Okrajem, kakor na kraji sveta, kaže, se je zvalo tudi Krajne, Krajnica, na Krajncih, ali krajnske planine (Alpes Carnicae). Čez Okraj je peljala rimska cesta iz Ogleja proti Emoni. Dežela pod Krajem ali krajna dežela se je imenovala tudi Krajna; nje bivavci so bili in so še Krajni ali Krajnci. Tujci dvoje tihnic od začetka naših besed skupaj radi razločijo; tako pravijo Madžarji klobasi kolbas, Nemci bregu Berg, Latini tlam tellus. Ravno tako so Rimljani iz Krajna napravili Carnia; namest Alpes crai-

NOVICA

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v saboto 6. maja 1854.

List 36.

Imenitnost apna za kmetijstvo.

(Dalje in konec.)

Živo apno pa razjeda in razdeva tudi parst in kamnje; zato je njegova moč velika, da parsteni deli zemljiša razpadejo in kamniti se sparstené. Ker v težki ilovnati zemlji take stvari same po sebi le počasi sparstené, ker v taki zemlji zrak ne more lahko do njih in se iz gnojca tudi ogelnokislina težko nareja, je lahko zapopasti, da v ravno takošni težki zemlji je živo apno velika dobrota, da se potrebno sparstenenje hitreje doverši; iz tega pa se tudi razvidi, da za lahko zemljo ne more biti tako dobro.

Vsaka rastlina ima nekoliko apna v sebi. Če v kakošni zemlji ni dostojno apna, zastajajo rastline v svoji rasti. Po tem takem zamore z apnom njivo gnojiti tudi za to dobro biti, da dobivajo rastline tisto merico apna, ktere potrebujejo, da veselo rastejo. Večidel imajo zemljiša toliko apna v sebi, kolikor ga je potreba rastlinam v živež, in kjer kmetovavec svoje polje dobro gnoji, se zamore reči, da ne more apna pomanjkovati, zakaj v živinskem gnoju pride toliko apna v zemljo, da vsega tudi naj obilniši pridelki iz njive povžiti ne morejo. Vsaka njiva, ki se pridno obdeluje in dobro gnoji, ima od leta do leta več apna v sebi. Vendar so nekatere rastline, ki ga več iz zemlje jemljejo kakor druge; tako ga naj več potrebuje detelja in tobak, potem sočivje in ogeršica, potem pesa in krompir, potem senó, in naj manj žita. Zato učé vse skušnje, da se apno naj bolj prileže detelji, tobaku, sočivju in ogeršici.

Apno rahlja zemljo; za tega voljo je apno tako koristno težki zemlji, da v zrahljano se zamore zrak lože vrvati, kateri napravlja, da se lože vse sparsteni, kar je v nji in se kisanje v nji zadržuje. Da pa zemljo zrahljati zamore, se vé da je potreba obilnega apna na njivo.

Apno popiva amonjak iz zraka in zadržuje tistega, ki se napravlja v pognojeni zemlji, — je tedaj tudi od te strani koristno. Žgano apno pa popiva tudi ogelnokislino iz zraka in zemlje, in se združivši z njo se spreminja potem v ogelnokislo apno, ki ni več tako razjedljivo in oestro, ampak je bolj milo. Je tedaj velik razloček med unim in tim apnom, unega (ojstrega, živega) je moč veliko večja, kakor milega ogelnokislega, ki je enak laporu ali soldanu.

Kadar se apno gasí, se sprime s 3 funti čistega apna 1 funt vode in potem imamo 4 funte v prah razpadenega ugašenega apna. Če se apno s to mero vode gasí, je prav; taka apnena moka je lepo rahla in se dá lepo zmešati z zemljo. Če je vode preveč, ni apno dobro ugašeno; če je pa premalo, tudi ni prav. Vselej je pa treba njivo,

ktera je bila z apnom poštupana, berž povleči in pomešati sparstjo, da apno ohrani večjo moč, zakaj, če leži raztrošeno pod milim nebom, se napije ogelnokislina iz zraka in pride tako ob svojo moč. Da naj se pa apno s sognjitim gnojem še le v zemlji zmeša, smo že povedali.

Gospodarske skušnje.

(Posetve preminjevati ali kolobariti z mnogimi pridelki) je velik dobiček za kmetovavca na več strani: 1. Kmetovavec z manjšim zemljišem več opravi, ako se žito z osupljivimi sadeži, in sad, ki pri verhu koreninice dela, versti z drugim, ki gré z njimi bolj globoko; prahe ni treba, kjer se sadeži tako preminjajo. 2. Zemlja se bolje obdela in je bolj rodovitna, ako se večkrat seje detelja ali trava na njivo; korenine njene so ji gnoj, in če se večkrat sadé sadeži, ki se okopujejo in osipljejo, se izčisti njiva od plevéla. 3. Kmetovavec si bolj zagotovi svoj pridelek; v zemlji je večsortnega živeža za rastline, eden je tim, drugi unim tečen; kdor noče svoje njive preveč izmolsti, naj tedaj ne seje zaporedoma enacih rastlin na njivo. Tudi skor ni leta, da bi bilo slabo za vse pridelke; če včasih eno spodleti, pa drugo obrodí. Dobro je tedaj, ako si gospodar svoje polje tako vravná, da prideluje več sort pridelkov. Naj bi tedaj osipljivim sadežem in živinski klaji naši kmetovavci več prostora na svojih njivah dajali.

(Drevje saditi na kupe, kamor se je parsti nanosilo). Namest da za drevje narejamo v nerodovitno zemljo jame, v ktere vsujemo potem dobre zemlje in postavimo drevesa va-nje, svetjejo nekatere sadjorejci napraviti iz zemlje kupe in v nje saditi drevje. V jame zasajene drevesa rastejo le tako dolgo, dokler imajo korenine prostora kaj v zasuti jami; kakor hitro pa prilezejo korenine do nerodovitne zemlje, začno hirati. Kupi pa se dajo večji napraviti, in korenine se zamorejo pod unanjo rušo razširjati, če nimajo pod kupom prostora več.

(Da se z živino senožet popase je včasih bolje, kakor da se pokosi). Skušnje so poterdile, da skor vsaka trava izzačetka hitreje rase, kakor pozneje; za prvih 4 pavcov veliko hitreje zraste kakor za družih in tretjih 4 pavcov. Tega se lahko vsak prepriča, ako pokosi travo vselej kadar je za 4 pavce zrasla, in če potem pridelek teh košin primeri s pridelkom navadne ene košnje. Ker se tedaj z dobičkom le take senožeti kosé, na katerih trava za senó naj manj 1 čevelj velika zraste, je očitno, da na družih travnikih, kjer le majhna travica rase, več zaleže gospodarju pri živini, če da tak travnik večkrat popasti, kakor če ga enkrat kosí.